

UOT 726.7

Nərmin Bayramova Şamil
Azərbaycan Dövlət
Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant
E-mail: nermin.bayramova98@gmail.com

XI-XVIII ƏSRLƏR AZƏRBAYCAN MƏBƏDLƏRİ

Xülasə: XI-XVIII əsrlərə aid Azərbaycan məbədləri regionda zəngin mədəni və memarlıq irsini təmsil edir. Tez-tez Alban kilsələri olaraq adlandırılan bu məbədlər fars, Bizans və İslam üslubları da daxil olmaqla müxtəlif təsirlərin birləşməsini nümayiş etdirir. Onlar Qafqaz regionunda qədim xristian sivilizasiyası olan alban xristian icması üçün dini ibadət mərkəzləri kimi xidmət edirdi. Müasir Azərbaycanın Kiş kəndində yerləşən, XII əsrə aid olan və ölkənin ən qədim kilsələrindən biri olan Kiş kilsəsini diqqətəlayiq nümunələr göstərmək olar. Məbədlərdə o dövrün bədii və mühəndislik bacarıqlarını əks etdirən qübbələr, sütunlar və mürəkkəb oymalar kimi fərqli memarlıq elementləri var. Əsrlər boyu müxtəlif çətinliklərlə, o cümlədən işğallar və təbii fəlakətlərlə üzləşməsinə baxmayaraq, bu məbədlərin bir çoxu salamat qalmış və Azərbaycanın zəngin tarixi və mədəni irsinin sübutu olaraq qalır. Bu gün onlar həm ziyarətçiləri, həm də alimləri cəlb edir, bölgənin mürəkkəb keçmişi və dini müxtəlifliyi haqqında fikirlər təqdim edir.

Açar sözlər: kilsə, məbəd, monastır, tarix

Azərbaycanın regionlarına səpələnmiş zəngin tarixi abidələr arasında qədim Alban irsinin qobelenləri açılır. Öz mədəni sərvətləri ilə məşhur olan Şəki rayonu keçmişin iki görkəmli yadigarı – “Şəki” məbədi və “Zəyzid” məbədini özündə saxlayır. III-V əsrlərə aid, Qafqaz Albaniyasının tarixinin qoynunda yerləşən dairəvi planlı “Şəki” məbədi memarlıq ixtirasının sübutudur. Eynilə, Orta Zəyzid kəndindəki “Zəyzid” məbədi X-XI əsrlərə xas olan struktur zərifliyi və dekorativ incəliyi ilə öyünərək xristian memarlığının təkamülünü nümayiş etdirir.

Azərbaycanın müxtəlif landşaftına daha da qədəm qoyan Keşikçidağ monastırı, tarixi qeyri-müəyyənliklə örtülmüş, Gürcüstanla sərhəddə yerləşir və onun mənşəyi və əhəmiyyəti ilə bağlı mübahisələrə səbəb olur. Azərbaycan mənbələri onun köklərini qədim alban irsinə bağlasa da, gürcü rəvayətləri onun gürcü pravoslav nəslinə iddia edir. Eynilə, vaxtilə dini mərkəz olan Qax rayonundakı müəmmalı “Yeddi kilsə” kompleksi indi dağılmış vəziyyətdədir və Qafqaz Albaniyasında xristianlığın çiçəkləndiyi keçmiş dövrün pıçıltılarını əks etdirir.

Daşkəsən rayonu alban dini irsinin daha bir qalası kimi çıxış edir, sərvətləri arasında Quscu kilsəsi və Bayan məbədi ilə fəxr edir. Zamanın keçməsinə və etinasızlığa baxmayaraq, bu memarlıq möcüzələri xristianlığın təbliğinə və qədim sənətkarların sənət şücaətinə şahidlik etməkdə davam edir. Eyni zamanda,

Balakəndəki Arıqlbina monastırı, öz tarixi keçmişinin qalıqları ilə bəzədilmiş, Qafqaz Albaniyasının maddi və mədəni irsinin təsirli bir xatırlatmasıdır. Tarixin bu əks-sədaları arasında bu abidələrin qorunub saxlanması və təbliği səyləri Azərbaycanın keçmişinə aid qobelenlərin onun indisinin və gələcəyinin toxunmasını təmin edərək, mədəni idarəçiliyin çırağı rolunu oynayır [3, s.122].

Ağ Xaç Kilsəsi Xocavənd rayonunun Çınarlı kəndində salınmış əlamətdar tarixi və memarlıq incisidir. Tikintinin dəqiq tarixi hələ də məlum olmasa da, onun mürəkkəb memarlıq xüsusiyyətləri ən azı 14-cü əsrə aid bir irsə işarə edir. Əhəng məhlulu ilə bərkidilmiş yerli mənbəli yonulmamış daşlardan hazırlanmış bu birnefli bazilika uzunluğu təxminən 15,75 metr və eni 7,1 metrdir. Kilsənin ətrafında ovçuluq, kənd təsərrüfatı və hətta döyüşlər də daxil olmaqla, gündəlik həyat səhnələrini əks etdirən mürəkkəb oyma qəbir daşları ilə bəzədilmiş, dövrün mədəni və sosial quruluşuna nəzər salan geniş orta əsr qəbiristanlığı yerləşir [8].

Şəkil 1: Ağ Xaç kilsəsi

Ağ Xaç kilsəsinin əhəmiyyəti onun memarlıq əzəmətindən kənara çıxır. O, landşaftda iz qoymuş müxtəlif sivilizasiyaların tarixi qarşılıqlı təsirini əks etdirən regionun zəngin mədəni irsinə və dini müxtəlifliyinə sübut kimi xidmət edir. Ərazisində 1735-ci ildə ucaldılmış bir binanın olması, keçmiş nəsillərin mənəvi və sosial təcrübələrinə nəzər salmaqla, bu yerlə əlaqəli ziyarət və icma yığıncaqlarının qalıcı mirasından danışır.

Ağ Xaç Kilsəsi təkcə tarixi abidə deyil, həm də mədəni qorunma və irsin mühafizəsi səylərinin çırağı rolunu oynayır. Daim dəyişən dünyada Ağ Xaç Kilsəsi icmaları birləşdirmək və nəsillər arasında heyranlıq yaratmaq üçün irsin davamlı gücünün əbədi bir xatırlatmasıdır.

Qarabağın tarixi boyu müxtəlif dinlərin birgə yaşaması onun sosial quruluşuna və memarlıq mənzərəsinə dərin təsir edib. Azərbaycandakı daha geniş tendensiyalara uyğun olaraq, Qarabağda xristianlıq və islam arasında qarşılıqlı əlaqə onun tikinti

mədəniyyətində aydın görünür. Region Albaniyaya səpələnmiş digər memarlıq inciləri ilə yanaşı, Dağlıq Qarabağda Amaras, Ağdamda Govurqala və Kəlbəcərdə Xotavəng kimi çoxsaylı alban xristian kilsələrinə malikdir. Fərqli alban xaç daşları ilə bəzədilmiş bu kilsələr xristianlıqdan əvvəlki inancları və kosmik simvolizmi özündə birləşdirən dini və bədii ənənələrin birləşməsinə simvollaşdırır.

İslamın gəlişi ilə Qarabağ mövcud xristian tikililəri ilə yanaşı, məscid və minarələrin də inşası ilə əlamətdar olan yeni bir dövrə qədəm qoydu. Bu dövr mənəvi və intellektual mədəniyyətin çiçəklənməsinin şahidi oldu, irsləri bölgənin tarixini zənginləşdirməkdə davam edən “Qarabaği” və “Bərdəy” kimi tanınan tanınmış mütəfəkkirlər kadrını yetişdirdi. Arran (Qarabağ) memarlıq məktəbi orta əsrlər Azərbaycan memarlıq cərəyanlarının formalaşmasında mühüm rol oynaması ilə XI-XII əsrlərdə memarlıq landşaftı daha da inkişaf etmişdir.

Əsrlər boyu mədəni zənginliyinə baxmayaraq, Qarabağın irsi işğal altındakı təhlükələrlə üz-üzədir. Erməni silahlı qüvvələri İslam abidələrini murdarlayıb, tarixi yerləri hərbi məqsədlər üçün dəyişdirib və alban xristian qalıqlarını saxtalaşdıraraq Azərbaycanın mədəni irsinin mühüm komponentlərini siliblər. Bir vaxtlar insan əcdadının sübutu olan Azıx mağarası kimi abidələr indi hərbi sursat anbarı kimi xidmət edir, alban yazıları və qalıqları isə sistemli şəkildə məhv edilib. Qarabağın mədəni sərvətləri işğal altında qaldığından, onların taleyi tarazlıqda qalır və bu, Azərbaycanın zəngin irsinin gələcək nəsillər üçün qorunması üçün təcili olaraq qorunub saxlanması və bərpası işlərinə ehtiyac olduğunu göstərir.

Gəncənin Mirzə Abbas Abbaszadə küçəsində yerləşən Alban məbədi zəngin və bir qədər mübahisəli tarixə malikdir. Bəzi mənbələr onun hələ V-VII əsrlərdə tikildiyini və XVII əsrdə bərpa edildiyini söyləsələr də, digərləri XVIII əsrdə tikildiyini iddia edirlər. Zaman keçdikcə “Müqəddəs İohann kilsəsi” kimi tanınıb və Gəncədə xristianların ibadət yeri kimi fəaliyyət göstərib.

Şəkil 2: Müqəddəs İohann Kilsəsi

Məbədin memarlıq xüsusiyyətlərinə dünyanın yeddi möcüzəsini simvolizə edən yeddi sütun daxildir və o, əsasən qırmızı tuf daşından – yonma daşdan günbəzlə tikilib. Bina bir neçə otaqdan ibarətdir və 1860-cı ildə Zubaryan adlı erməni ustasının giriş

binası, dəhliz və əlavə otaqlar əlavə etməsi ilə dəyişdirilmişdir. Məbədin daxilindəki daşlardakı yazılar bu genişlənmədə ermənilərin iştirakını göstərir [4, s.67].

Orijinal alban memarlıq üslubuna baxmayaraq, məbəd 1860-cı ildə ermənilərin mülkiyyətinə keçdi. Bu keçid erməni kilsəsinin zəng qüllələrinin və xaç işarələrinin əlavə edilməsinə səbəb oldu, baxmayaraq ki, əsas quruluş dizaynda alban üslubunda qaldı.

1970-ci illərdə məbəd şəfa verən və müalicəvi talismanların yaradıcısı kimi tanınan keşişi ilə şöhrət qazandı. Bundan əlavə, Gəncə Dövlət Kamera Orkestri bir müddət məbədin ərazisindən istifadə edib. Lakin o vaxtdan məbəd yararsız vəziyyətə düşüb və hazırda istifadəsizdir.

Yerli olaraq Pir kimi tanınan İrmaşlı kilsəsi XVI-XVII əsrlərdə yarandığı güman edilən xristian abidəsi kimi dayanır. Şəmkir rayonunun əvvəllər Dağ İrmaşlı kimi tanınan Dağ-Daşbulaq kəndi ərazisində yerləşən bu tarixi məkan dəniz səviyyəsindən 1200 metr yüksəklikdə yerləşir.

Karapetyan özü kilsənin yaşına inamını ifadə edərək, onun tikintisini 1621-ci ilə aid etdi. Bu iddiaya baxmayaraq, kitabə və onun təsirləri ilə bağlı şübhələr hələ də qalmaqdadır, tarixi mətnlərin və artefaktların deşifrə edilməsinə xas olan mürəkkəbliyi vurğulayır.

Maraqlı yazısı və mübahisəli tarixi ilə İrmaşlı kilsəsi bölgənin zəngin mədəni və dini irsinin sübutu kimi xidmət edir. Alimlər onun əhəmiyyətini araşdırmağa və təhlil etməyə davam etdikcə, o, Şəmkir rayonunda və onun hüdudlarından kənarda toxunmuş tarixin mürəkkəb qobelenini anlamaq üçün mərkəz olaraq qalır.

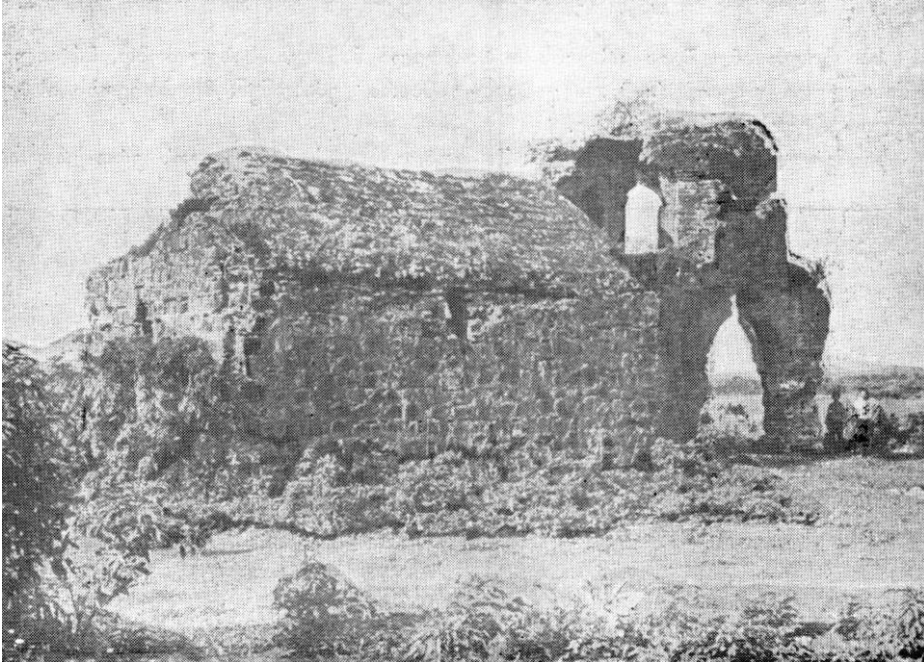
Nur kilsəsi kimi tanınan Talalar kilsəsi Balakən rayonunda yerləşən Talalar kəndi ərazisində tarixi və memarlıq əhəmiyyətinin sübutudur. 12-13-cü əsrlərə aid olan bu kilsə Cənubi Qafqazda xristian dini memarlığının zəngin irsini nümayiş etdirir [5, s.133].

Kilsə düzbucaqlı formaya malikdir, ölçüləri 6,7 ilə 9,2 metrdir. Onun qərb tərəfində əsas tikiliyə bitişik ikimərtəbəli zəng qülləsi ərazinin memarlıq mürəkkəbliyini daha da artırır.

Prof.Q.Məmmədova kimi alimlər kilsənin tikintisini XII-XIII əsrlərə aid edirlər. Paralellər aparan gürcü alimi İ.Adamiya müqayisəli tikili kimi çar Qurgen tərəfindən ucaldılmış İsxani kilsəsini göstərir. Lakin bu bənzətmə ilə bağlı fikirlər müxtəlifdir. G.Məmmədova kimi bəzi alimlər oxşarlığı etiraf etsələr də, İ.Q.Məmmədova kimi digərləri plan nisbətləri, mehrabın düzülüşü, qapı-pəncərə yerləşdirilməsi, daxili tərtibatda əsas fərqləri qeyd edirlər [5, s.134].

Talalar kilsəsinin memarlıq xüsusiyyətləri diqqəti cəlb edir. Düzbucaqlı qurbangah apsisində təbii işığın müqəddəs məkanı işıqlandırmasına imkan verən bir pəncərə var. Pilastrlara söykənən bir sıra tağlarla dəstəklənən tağlı dam kilsənin struktur bütövlüyünü və estetik cazibəsini artırır. Bundan əlavə, qurbangahın qarşısındakı ibadət zalı cənub və şimal tərəfdən pəncərələrdən daxil olan təbii işıqdan faydalanır.

Şəkil 3: Talalar kilsəsi

Bitişik ikimərtəbəli zəng qülləsi kilsənin dizaynını tamamlayır. Çahartaq formalı və möhkəm künc dirəkləri ilə dəstəklənən birinci mərtəbə qübbəli tavanın altından kilsənin girişinə aparan pərviz kimi xidmət edir. İkinci mərtəbə, səkkizbucaqlı formada, bir vaxtlar ibadət edənlərin eşitmə təcrübəsini zənginləşdirən zəngə malik idi.

Talalar kilsəsinin maraqlı cəhəti əsas kilsə binası ilə zəng qülləsi arasında müxtəlif tikinti materiallarından istifadə edilməsidir. Kilsənin özü incə işlənmiş yerli daşlardan tikilsə də, sonradan əlavə edilən zəng qülləsində bişmiş qırmızı kərpiclər ansamblı fərqli vizual kontrast əlavə edir. Talalar kilsəsi Cənubi Qafqazda orta əsr xristian memarlığının gözəl nümunəsi kimi dayanır və bədii sənətkarlıq, dini sədaqət və mədəni irsin qarışığını özündə cəmləşdirir. Onun Talalar kəndində daimi mövcudluğu rayonun zəngin tarixi qobelenləri və memarlıq irsini xatırladır.

Xocalı rayonunun Bədərə kəndində yerləşən Xilaskar monastırı mühüm tarixi və memarlıq abidəsidir. Tarixi daşıyan kitabə zədələndiyi üçün tikintinin dəqiq tarixi hələ də məlum olmasa da, qalan mətndəki linqvistik ipucları onun qədimliyini və dini əhəmiyyətini göstərir.

Tikinti tarixinin aydın görünməməsinə baxmayaraq, kitabədə “darpas” (saray), “vaçar” (bazar) kimi terminlərin olması, İşxan Smpat və Katholikos Atanas kimi görkəmli şəxsiyyətlərin qeyd olunması, kompleksin qədim dövr kimi xidmət etdiyini deməyə əsas verir. Qədim dini mərkəzdir. Alim K.Mkrtyan təklif edir ki, Xaçın knyazlığının mərkəzi XIII əsrin ikinci yarısında Həsən Cəlalın öldürülməsindən sonra Xanabert qalasından bu əraziyə köçürülüb.

Xilaskar monastırının memarlıq qalıqları onun keçmiş möhtəşəmliyinə dair fikirlər təklif edir. Ətrafdakı xarabalıqların arasında monastırın əsas məbədi yeganə sağ qalan quruluş olaraq dayanır. Yaxınlıqdakı qədim qəbiristanlıq ərazinin tarixi əhəmiyyətini daha da artıran yüzrlərlə mürəkkəb oyma xaç daşı ilə öyünür.

Şəkil 4: Xilaskar monastırı (Badara)

Monastır kompleksi daxilindəki əsas kilsə ölçüləri 11,3x9,7 metr olan üçnefli bazilika planına malikdir. Qurbangahı əhatə edən köməkçi otaqlar ibadət zalının əhəmiyyətli bir hissəsini tutur və bu, məkanın çoxfunksiyalı xarakterini göstərir. Qeyd edək ki, şərq divarı boyunca yerləşən iki üçbucaqlı taxçalar strukturun uzunluğunu uzadır, memarlıq marağı əlavə edir və ola bilsin ki, mərasim məqsədləri üçün xidmət edir.

Giriş qapıları olan cənub və qərb divarlarının hörgüləri kobud yonulmuş daşlardan, digər divarların tikintisində isə yonulmamış daşlardan istifadə edilmişdir. Nəfis şəkildə oyulmuş pilastrlar və başlıqlar monastırın tikintisində daxil olan bacarıqlı sənətkarlığı daha da nümayiş etdirir.

Zamanın keçməsinə və tarixin dağıdılmasına baxmayaraq, Xilaskar Monastırı bölgənin dini və memarlıq irsinin bir sübutu kimi dayanır. Siyasi təlatümlər və dini şövqlə əlamətdar olan onun müəmmalı keçmişi həm alimləri, həm də ziyarətçiləri maraqlandırmaqda davam edir və onun Xocalı bölgəsinin mədəni mənzərəsi daxilində davamlı əhəmiyyətini vurğulayır.

Çaylaqqala və Köhnə Tağlar kəndləri arasındakı sakit mənzərələr arasında Ziyarət dağının zirvəsində yerləşən Katarovəng monastırı Xocavənd rayonunun zəngin tarixi-memarlıq irsinin sübutudur. Adı Qafqaz Albaniyasında IV əsrdə baş vermiş hadisələri əks etdirsə də, monastırın salamat qalan strukturu 17-ci əsrə aiddir [7, s.8]. Yerli

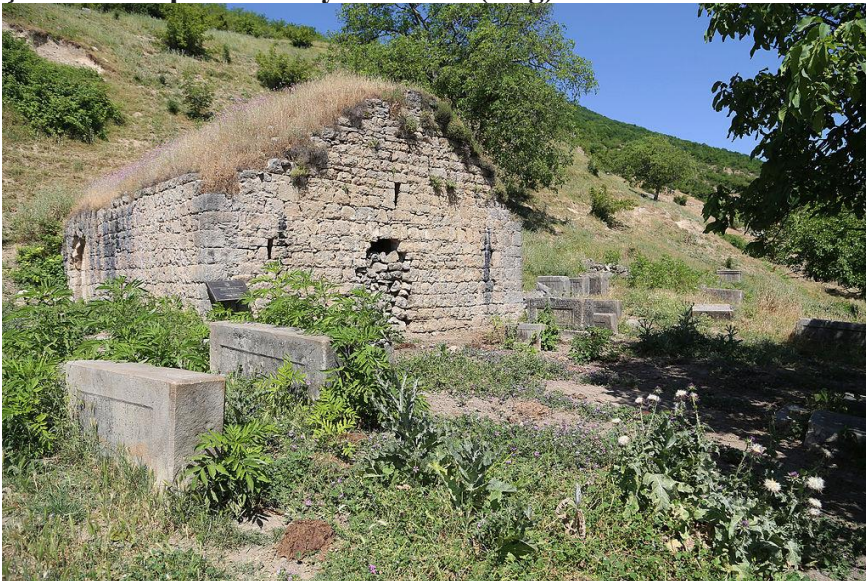
mənşəli kobud daşlardan oyulmuş monastırın düzbucaqlı planlı, ikitərəfli dam ilə taclanmış birnefli bazilika çoxəsrlik sənətkarlıqdan və dini əhəmiyyətindən danışır.

Şəkil 5: Katarovəng monastırı

Azərbaycanın Xocavənd rayonunun Tuğ kəndində yerləşən Müqəddəs Məryəm kilsəsi bölgənin zəngin tarixi və memarlıq irsinin sübutudur. XVIII əsrə aid olan bu yerli əhəmiyyətli abidə indiki bərbad vəziyyətinə baxmayaraq, ictimaiyyətin qəlbində xüsusi yer tutur. Yerli olaraq Qızlar Ovası kimi tanınan qəbiristanlığın sakit ab-havası ilə əhatə olunmuş kilsə təbii ətrafı ilə harmonik şəkildə qarışan hündür qoz ağacları arasında oturur.

Şəkil 6: Müqəddəs Məryəm kilsəsi (Tuğ)

Sadə düzbucaqlı zal-kilsə quruluşu ilə səciyyələnən Müqəddəs Məryəm kilsəsi təntənə və zamansızlıq hissi yayır. Qismən yerin altında qalmasına baxmayaraq, onun kobud yonulmuş daş divarları və qabırğa formalı tağlarla bəzədilmiş tağlı tavanı onun memarlıq əhəmiyyətindən danışır. Kilsəyə bitişik monastır hücrələrinin, mülki binaların və qəbir daşlarının qalıqları yerləşir və bölgənin zəngin tarixinə və mədəni qobelenlərinə nəzər salır. Baxmayaraq ki, Müqəddəs Məryəm Kilsəsi baxımsızlıq və tənəzzül kimi çətinliklərlə üzləşsə də, gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanmağa və hörmətə layiq olan Azərbaycanın keçmişinin acı bir xatırlatmasıdır.

Azərbaycanın XI-XVIII əsrlərə aid məbədləri memarlıq ixtirasının, mədəni zənginliyin və mənəvi əhəmiyyətin gözəl qarışığını təmsil edir. Bu dövr müxtəlif sülalələrin və sivilizasiyaların çiçəklənməsinin şahidi olub, hər biri regionun dini mənzərəsində öz silinməz izlərini qoyub.

11-18-ci əsrlər ərzində Azərbaycan müxtəlif mədəni və dini təsirlərin yaxınlaşmasına təkan verən sivilizasiyaların kəsişmə nöqtəsi rolunu oynamışdır. Bunun nəticəsidir ki, bu dövrdə Azərbaycanda məbədlərin memarlıq üslubları islam, fars, türk və Qafqaz elementlərinin valehedici birləşməsinə nümayiş etdirir [6, s.57].

Bu dövrdə ən mühüm hadisələrdən biri Azərbaycanın memarlıq mənzərəsinin formalaşmasında mühüm rol oynayan Şirvanşahların yüksəlişi idi. İncəsənət və memarlığa himayədarlığı ilə tanınan Şirvanşahlar çoxlu məbədlərin, məscidlərin və sarayların tikintisini tapşırıdılar və heyrətamiz memarlıq möcüzələri mirası qoydular [2, s.64].

Azərbaycanın 11-18-ci əsrlərə aid məbədləri də regionun multikultural irsini əks etdirən müxtəlif dini strukturları əhatə edir. Gəncə və Şamaxının əzəmətli məscidlərindən tutmuş, Şəki və Kiş qədim alban kilsələrinə qədər bu məbədlər Azərbaycan xalqının mənəvi arzularını təcəssüm etdirərək ibadət, öyrənmə və icma həyatı mərkəzi kimi xidmət edirdi. Bundan başqa, bu dövrdə Azərbaycanın memarlıq mənzərəsi müxtəlif xarici təsirlər, o cümlədən Səlcuqlu, Osmanlı və Səfəvi istilaları ilə formalaşmışdır. Fars üslublu günbəzlərin, türk üslublu minarələrin və İslam xəttatlığının Azərbaycan məbəddə memarlığına daxil edilməsi müxtəlif mədəni ənənələr arasında dinamik qarşılıqlı əlaqəni əks etdirir.

Yekun olaraq qeyd edək ki, XI-XVIII əsrlərə aid Azərbaycan məbədləri regionun zəngin mədəni irsinə və memarlıq şücaətinə sübutdur. Şirvanşahların əzəmətli saraylarından tutmuş, təvazökar kənd kilsələrinə qədər bu məbədlər Azərbaycanda əsrlər boyu çiçəklənən müxtəlif dini, mədəni və incəsənət ənənələrini əks etdirir. Azərbaycanın mənəvi və memarlıq irsinin keşiyində duran bu məbədlər bu günə kimi heyranlıq və heyranlıq doğurur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Allahverdiyeva S.İ., Səlimova A.T., Həsənov Ə.A., “Azərbaycanın mülki tikililərinin memarlığı”, Bakı, 2006
2. Qəhrəmanova Ş.Ş., “Şəhər mühitinin yenidənqurması”, Bakı, 2003
3. Məmmədova Z., “Memarlıq abidələrinin bərpasının əsasları”, Bakı, 2004

4. Zeynalova S. Azərbaycanca alman məskənlərinin salınmasından 200 il keçir (az.). Bakı, Xalq qəzeti. 2016
5. Мамедова Г., Зодчество Кавказской Албании, Баку, Чашыюглу, 2004
6. Qeybullayev Q. Qarabağ: Etnik və siyasi tarixinə dair. Bakı, Elm, 1990, 248 s.
7. Керимов В.И. Храм Зейзит Кавказской Албании. Баку: «Элм», 2008. - 120 стр.
8. https://azertag.az/xeber/ermenilerin_ozununkulesdirmek_istediyi_ag_xach_kilsesi___foto-2811832

Нармин Байрамова Шамиль

ХРАМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА XI-XVIII ВЕКОВ

Храмы Азербайджана с II по XVIII века представляют собой богатое культурное и архитектурное наследие региона. Эти храмы, часто называемые албанскими церквями, демонстрируют сочетание различных влияний, включая персидский, византийский и исламский стили. Они служили центрами религиозного поклонения албанской христианской общины, древней христианской цивилизации Кавказского региона. Яркими примерами являются церковь Киш, расположенная в деревне Киш на территории современного Азербайджана, построенная в XII веке и являющаяся одной из старейших церквей в стране. Храмы имеют отличительные архитектурные элементы, такие как купола, колонны и сложную резьбу, отражающие художественные и инженерные навыки того времени. Несмотря на то, что на протяжении веков они сталкивались с различными проблемами, включая вторжения и стихийные бедствия, многие из этих храмов выжили и являются свидетельством богатого исторического и культурного наследия Азербайджана. Сегодня они привлекают как посетителей, так и ученых, предлагая понимание сложного прошлого и религиозного разнообразия региона.

Narmin Bayramova Shamil

XI-XVIII CENTURIES AZERBAIJAN TEMPLES

The temples of Azerbaijan from the 11th to the 18th centuries represent a rich cultural and architectural heritage in the region. These temples, often referred to as Albanian churches, showcase a fusion of various influences, including Persian, Byzantine, and Islamic styles. They served as centers of religious worship for the Albanian Christian community, an ancient Christian civilization in the Caucasus region. Notable examples include the Church of Kish, located in the village of Kish in modern-day Azerbaijan, which dates back to the 12th century and is one of the oldest churches in the country. The temples feature distinctive architectural elements such as domes, columns, and intricate carvings, reflecting the artistic and engineering skills of the time. Despite facing various challenges over the centuries, including invasions and natural disasters, many of these temples have survived and stand as testaments to Azerbaijan's rich historical and cultural legacy. Today, they attract visitors and scholars alike, offering insights into the region's complex past and religious diversity.

Key words: church, temple, monastery, history.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.06.2024